

พุทธนวัตกรรม “โมเดล ส.น.6” ธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนบูรณาการหลักสาราณียธรรม 6
ลุ่มน้ำแม่แคม จังหวัดแพร่

BUDDHIST INNOVATION THE "SW6 MODEL" FOR A COMMUNITY WATER
MANAGEMENT CHARTER INTEGRATING THE SIX PRINCIPLES OF
SARANIYADHAMMA IN THE MAE KHAM RIVER BASIN, PHRAE PROVINCE

เคมีกา บรรลิติกุล¹, พระณัฐพงษ์ ไกรเทพ^{2*}, พระธงชัย พิชัย³, นพรัตน์ รัตนประทุม⁴
Khemika Banlikitkul¹, Phra Nattapong Kraithep^{2*}, Phra Thongchai Pichai³, Noparat Rattanapratum⁴
¹คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี ชลบุรี ประเทศไทย
¹Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chonburi Buddhist College,
Chonburi, Thailand
²คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
²Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus,
Nakhon Si Thammarat, Thailand
³คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ แพร่ ประเทศไทย
³Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phrae Campus, Phrae, Thailand
⁴คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก ประเทศไทย
⁴Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Phitsanulok, Thailand
*Corresponding author E-mail: nattapongsongsam@gmail.com

Received 7 June 2026; Revised 18 July 2026; Accepted 20 July 2026

บทคัดย่อ

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์: การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำระดับชุมชนในบริบทสังคมไทย จำเป็นต้องอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะการประยุกต์หลักพุทธธรรม ในการส่งเสริมความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกระบวนการจัดทำธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนที่บูรณาการหลักสาราณียธรรม 6 ในลุ่มน้ำแม่แคม อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และเสนอพุทธนวัตกรรม “โมเดล ส.น.6 (SW6 Model)” ในฐานะกรอบการจัดการน้ำชุมชนเชิงพุทธที่พัฒนาได้จากผลการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย: การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการในพื้นที่ 4 ตำบลของลุ่มน้ำแม่แคม ได้แก่ ตำบลสวนเขื่อน ตำบลป่าแดง ตำบลกาญจนา และตำบลนาจักร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 60 รูป/คน คัดกรองแบบเจาะลึก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความแบบอุปนัย

ผลการวิจัย: ผลการวิจัยพบว่า ข้อค้นพบสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาร่างธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนลุ่มน้ำแม่แคมจำนวน 4 ฉบับ ตามบริบทของตำบลสวนเขื่อน ป่าแดง กาญจนา และนาจักร ซึ่งสะท้อนลักษณะการบริหารจัดการน้ำที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ และ 2) การพัฒนาพุทธนวัตกรรม “โมเดล ส.น.6 (SW6 Model)” ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ เมตตาการุณยธรรมร่วมประสานงาน เมตตาวิจิตรมสือสารสร้างสรรค์ เมตตาโมกขธรรมตั้งจิตกัลยาณมิตร สาธารณโภคีจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม

สืลสามัญญตาปฏิบัติตามกฎกติกาเสมอกัน และทิวัจญสามัญญตาสร้างวิสัยทัศน์ร่วมผืนน้ำ แบบจำลองนี้ถือเป็นกลไกเชิงพุทธที่มีศักยภาพสูง สามารถนำไปขยายผลและประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียง โดยเฉพาะชุมชนวิถีพุทธที่มีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางทางสังคม โดยเป็นกรอบแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนอย่างยั่งยืน

ความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา: ผลการวิจัยสะท้อนการประยุกต์ใช้พุทธนวัตกรรมการหลักสารณียธรรม 6 ในการส่งเสริมความร่วมมือการสื่อสารที่สร้างสรรค์ การปฏิบัติตามกติกาชุมชน การแบ่งปันทรัพยากรอย่างเป็นธรรม และการสร้างเป้าหมายร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน

สรุป: การวิจัยครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการหลักสารณียธรรม 6 เข้ากับกระบวนการจัดทำธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนที่สามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้โมเดล ส.น.6 (SW6 Model) สามารถใช้เป็นกรอบแนวทางสำหรับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชนวิถีพุทธ และพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรมการ, โมเดล ส.น.6, ธรรมนูญจัดการน้ำชุมชน, หลักสารณียธรรม 6, ลุ่มน้ำแม่แคม

Abstract

Background and Objectives: Community-level water resource management in the Thai social context requires participatory mechanisms consistent with local social, cultural, and local wisdom, particularly the application of Buddhist principles to promote cooperation among stakeholders. This research aims to present a process for drafting a community water management charter that integrates the Six Saraniyadhamma (Principles of Harmony) in the Mae Kham River Basin, Mueang Phrae District, Phrae Province, and to propose the Buddhist innovation "SW6 Model" as a Buddhist-based community water management framework developed from the research findings.

Methodology: This research is a qualitative study conducted in four sub-districts of the Mae Kham watershed: Suan Khuean, Pa Daeng, Kanchana, and Na Chak. Sixty key informants, both monastics and laypeople, were selected through an in-depth screening method. Data were collected via in-depth interviews, focus group discussions, participatory observation, and workshops. Data were analyzed using content analysis and inductive interpretation.

Main Results: The research yielded two significant findings: 1) The development of four draft community water management charters for the Mae Kham watershed, tailored to the contexts of the Suan Khuean, Pa Daeng, Kanchana, and Na Chak sub-districts, reflecting water management approaches consistent with upstream, midstream, and downstream conditions; And 2) The development of the Buddhist innovation "SW6 Model," comprising six components: compassionate physical actions and collaborative coordination, compassionate verbal communication and constructive interaction, compassionate mental actions and benevolent spirit, equitable resource allocation, equal adherence to rules and regulations, and equal understanding and shared vision for the watershed. This model is considered as a highly promising Buddhist mechanism that can scale and be applied to suitable water management in other watershed areas with similar contexts. Specially Buddhist-style communities that the religions as center in society. This model serves as a framework for promoting community participation and sustainable water resource management.

Involvement to Buddhaddhamma: The findings reflect the application of the Six Saraniyadhamma (Principles of Harmony) in promoting cooperation, constructive communication, adherence to community rules, fair resource sharing, and the formation of shared goals in community water resource management.

Conclusions: This research demonstrates that integrating the Six Saraniyadhamma (Principles of Harmony) into the community water management charter process can promote public participation and develop water resource management approaches appropriate to the local context. Furthermore, the SW6 Model can serve as a framework for water resource management in Buddhist communities and areas with similar contexts for sustainability.

Keywords: Buddhist Innovations, Model SW6, Community Water Management Charter, Six Principles of Harmony, Mae Kham River Basin

บทนำ

ทรัพยากรน้ำเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมซึ่งต้องอาศัยน้ำในการเพาะปลูก และกรมปศุสัตว์ (Cheevapattananuwong & Khamnu, 2023) อย่างไรก็ตามปัจจุบันประเทศไทยยังประสบปัญหาความไม่สมดุลในการกระจายและการเข้าถึงทรัพยากรน้ำ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ความมั่นคงทางอาหาร และระบบเศรษฐกิจของชุมชนในหลายพื้นที่ (Chirakitnimit, 2024) นอกจากนี้ ความผันผวนของสภาพภูมิอากาศยังส่งผลให้เกิดปัญหาภัยแล้ง และความขาดแคลนน้ำในหลายลุ่มน้ำของประเทศ ความมั่นคงทางอาหาร และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนฐานราก (Office of the National Water Resources, 2000) ประกอบกับลักษณะทางกายภาพ และภูมิอากาศของประเทศไทยที่มีความผันผวนสูง ปัจจัยพื้นฐานอันทรงคุณค่า และเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Rattanayotasakul & Sukmaitree, 2025) ดังเช่นกรณีของ ลุ่มน้ำแม่แคม จังหวัดแพร่เป็นแหล่งน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงประชาชนในพื้นที่ตำบลสวนเขื่อนป่าแดง กาญจนนา และนาจักร โดยลำน้ำมีความยาวกว่า 60 กิโลเมตร และเป็นแหล่งน้ำหลักสำหรับการอุปโภค บริโภคและการเกษตรของชุมชน อย่างไรก็ตาม

ในช่วงฤดูแล้งมักเกิดปัญหาปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำในพื้นที่ และกลายเป็นความท้าทายสำคัญต่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชน (Nuanmanee et al., 2024) ภายใต้บริบทดังกล่าวองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 (Thipchai & Onnamkham, 2024) รวมทั้งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 43 ซึ่งรับรองสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล และยั่งยืน (Dulyapach, 2025) นอกจากนี้ พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 ยังได้กำหนดกลไกการบริหารจัดการน้ำในระดับต่าง ๆ และส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำเพื่อร่วมกำหนดกฎกติกาในการบริหารจัดการน้ำของชุมชน (Dangrat et al., 2025) ตัวอย่างที่สะท้อนความสำเร็จของการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน คือ การจัดทำธรรมนูญจัดการน้ำของชุมชนบ้านวังฟอน ตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2564 โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างระบบการใช้น้ำที่เป็นธรรม ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ประสบการณดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในลุ่มน้ำแม่แคมให้ได้ อย่างยั่งยืนนั้น ไม่อาจพึ่งพาเพียงมาตรการทางเทคนิคหรือข้อบังคับทางกฎหมายเท่านั้น หากแต่จำเป็นต้องอาศัย

การมีส่วนร่วมของชุมชน ควบคู่ไปกับการบูรณาการหลักสราณียธรรม 6 เข้ากับธรรมนูญจัดการน้ำชุมชน เพื่อเปลี่ยนผ่านจากกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะแข็งกระด้าง ไปสู่กรอบคุณธรรมที่สามารถยืดหยุ่นจิตใจ และสร้างความร่วมมือของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริงกระบวนการดังกล่าว เริ่มต้นจากการขับเคลื่อนด้วยหลักเมตตาการุณยธรรมผ่านความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมทางกายร่วมกัน (Phramaha Suphachai Piyadhammajayo (Tivapee), 2024) เช่น การร่วมแรงร่วมใจขุดลอกคูคลอง การฟื้นฟูดูแลรักษาแหล่งน้ำสาธารณะ จากนั้นเสริมสร้างเมตตาจริกรรมด้วยการใช้ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ และเคารพซึ่งกันและกันในการจัดเวทีประชาคมเพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสวงหาทางออกของปัญหาโดยปราศจากความรุนแรงควบคู่กับการพัฒนาเมตตาโมกขกรรม อันเป็นการปรับเปลี่ยนเจตคติภายในให้ตระหนักว่าสายน้ำแม่แคม เป็นทรัพยากรส่วนรวมที่ทุกฝ่ายต้องพึงพาอาศัยร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์ใช้หลักทานมัผ่านการแข่งขัน และจัดสรรทรัพยากรน้ำอย่างเกื้อกูล และเป็นธรรม ยึดมั่นในหลักศีลสามัญญตาโดยการเคารพกฎกติกาของชุมชน ไม่สูบน้ำเกินสัดส่วนที่กำหนด และไม่บุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำตลอดจนส่งเสริมทิวทัศน์สามัญญตาเพื่อหลอมรวมวิสัยทัศน์ และความเข้าใจร่วมกันของประชาชนทั้ง 4 ตำบล ให้มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การอนุรักษ์ และบริหารจัดการน้ำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การน้อมนำหลักสราณียธรรม 6 มาสถาปนาเป็นส่วนหนึ่งของธรรมนูญการจัดการน้ำชุมชน จึงเปรียบเสมือนเป็นดั่งสะพานเชื่อมความไว้วางใจ และสร้างความสมานฉันท์ท่ามกลางความแตกต่าง ทั้งนี้ลุ่มน้ำแม่แคมเผชิญวิกฤตความเหลื่อมล้ำทางปริมาณน้ำอย่างหนัก โดยในฤดูแล้งมักเกิดข้อขัดแย้งแย่งชิงน้ำเพื่อทำเกษตรระหว่างชุมชนต้นน้ำ และปลายน้ำ ส่วนฤดูฝนกลับประสบภาวะน้ำหลากท่วมพื้นที่เนื่องจากขาดโครงสร้างกักเก็บที่เพียงพอ การเลือกใช้หลักสราณียธรรม 6 จึงไม่ใช่เพียงการนำเสนอหลักธรรมทางศาสนาแบบกว้าง ๆ แต่เป็นการนำเครื่องมือทางสังคม มาใช้จัดการความขัดแย้งโดยตรงผ่านการสร้างกติกาแบ่งปันทรัพยากรน้ำอย่างยุติธรรม (สราณโมค) หลักการนี้ช่วยให้ชุมชนปรับทัศนคติในการใช้น้ำร่วมกัน (ทิวทัศน์สามัญญตา) และเคารพกฎระเบียบการจัดสรรน้ำอย่างเคร่งครัด (ศีลสามัญญตา) ซึ่งเปลี่ยนการแย่งชิงให้เป็นระบบการบริหารจัดการน้ำที่เกิดจากความร่วมมืออย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ กระบวนการบริหารจัดการน้ำมุ่งเน้นการจัดสรร และอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างสมดุล ส่งผลให้ชุมชนมีน้ำใช้อย่างยั่งยืน และพร้อมรับมือกับภัยแล้งอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดทำร่างธรรมนูญเริ่มต้นจากการระดมความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อสร้างข้อตกลงร่วมที่เป็นธรรม และสะท้อนความต้องการของส่วนรวม การพัฒนา SW6 Model เป็นการบูรณาการเทคโนโลยี และฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อสร้างแบบจำลองการบริหารจัดการน้ำที่มีความแม่นยำสูงและตอบโจทย์การพัฒนาพื้นที่ และจุดเด่นสำคัญของโมเดล ส.น.6 (SW6 Model) คือ การทลายข้อจำกัดแบบเดิมด้วยเทคโนโลยีวิเคราะห์ข้อมูลที่ครอบคลุม และลงลึกถึงระดับพื้นที่ได้อย่างไร้รอยต่อ ความใหม่ของโมเดลนี้อยู่ที่ระบบประมวลผลอัจฉริยะที่สามารถคาดการณ์สถานการณ์น้ำล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ ช่วยให้การตัดสินใจ และการจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างทันท่วงที โครงสร้างอันยืดหยุ่นเปิดโอกาสให้ชุมชนและหน่วยงานทุกระดับเข้ามาร่วมออกแบบ และขับเคลื่อนนโยบายร่วมกันได้อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อความยั่งยืนที่แท้จริง

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากระบวนการ และผลลัพธ์ของการบริหารจัดการน้ำ โดยผู้นำท้องถิ่นภายใต้ธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนที่บูรณาการหลักสราณียธรรม 6 เพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านการใช้น้ำในชุมชนลุ่มน้ำแม่แคม อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้และแนวทางการจัดการน้ำชุมชนที่สามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่ประสบปัญหาหลักลักษณะเดียวกันได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกระบวนการจัดทำร่างธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนบูรณาการหลักสราณียธรรม 6 ในลุ่มน้ำแม่แคม อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และเสนอพุทธทศวรร “โมเดล ส.น.6 (SW6 Model)” ซึ่งเป็นกรอบการจัดการน้ำชุมชนเชิงพุทธที่ได้จากการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเหนียวแน่นของภาคประชาชนในฐานะผู้ร่วมสร้างสรรค์สร้าง ตลอดทั้งกระบวนการมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัยที่เปลี่ยนบทบาทชุมชนจากผู้ให้ข้อมูลสู่การเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ และร่วมแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ขับเคลื่อนผ่านวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่องเป็นพลวัตอันประกอบด้วย การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การสังเกตการณ์ และการสะท้อนผลลัพธ์เพื่อนำมาปรับปรุง และวางแผนใหม่ซ้ำเป็นวัฏจักรเชิงลึกจนกระทั่งสามารถตกผลึกเป็นธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนลุ่มน้ำแม่แคว ผสานการยอมรับและฉันทามติร่วมกันของคนในท้องถิ่น ผู้วิจัยได้บูรณาการหลักสราณียธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งความเกื้อกูลและระลึกถึงกัน เข้าไปในทุกมิติของขั้นตอนการทำงานเพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการส่งเสริมความร่วมมือ การสื่อสาร และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนควบคู่กันไปส่งผลให้ธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนมีทั้งมิติด้านการบริหารจัดการทรัพยากรและมิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่เป็นกลไกที่พัฒนาขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมและฉันทามติของชุมชน (Wongrat, 1998)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยกำหนดไว้เบื้องต้นมีจำนวนทั้งสิ้น 60 คน แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ 1) ผู้นำท้องถิ่นจำนวน 10 คน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายก และอบต. ทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมวิจัยหลัก ขับเคลื่อนกระบวนการตลอด 12 เดือน ทุกวงจร PAR 2) พระสงฆ์และผู้นำศาสนา จำนวน 5 รูป ได้แก่ เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ผู้มีบทบาทในชุมชน 3) เกษตรกรผู้ใช้น้ำ จำนวน 30 คน แบ่งเป็น ต้นน้ำ 10 คน กลางน้ำ 10 คน และปลายน้ำ 10 คน 4) คณะกรรมการลุ่มน้ำ จำนวน 10 คน และ 5) เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านชลประทาน ทรัพยากรน้ำ และศูนย์ประสานงานลุ่มน้ำยม การคัดเลือกใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจาก 1) การมีประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาน้ำโดยตรง 2) การเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ อย่างครบถ้วน และ 3) ความเต็มใจและพร้อมเข้าร่วมตลอดโครงการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ที่มีคำถามหลักเป็นแนวทางแต่ยืดหยุ่นให้ผู้วิจัยสามารถถามเพิ่มเติมหรือขยายความตามบริบทของการสนทนา ผู้วิจัยพัฒนาแบบสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 3 ชุด สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกัน ดังนี้ ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้นำท้องถิ่น จำนวน 15 ข้อ มุ่งเน้นการเก็บข้อมูลจากมุมมองของผู้บริหารและผู้มีอำนาจตัดสินใจในพื้นที่ เช่น แนวทางการบริหารจัดการนโยบาย โครงสร้างอำนาจหน้าที่ การมีส่วนร่วมของชุมชน และวิสัยทัศน์ในการพัฒนาแหล่งน้ำของท้องถิ่น ส่วนที่ 2 บริบทและปัญหาจำนวน 5 ข้อ มุ่งเจาะลึกถึงสภาพความเป็นจริงของพื้นที่รวมถึงสภาพปัญหาการจัดการน้ำที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบัน เช่น ปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม ความขัดแย้งในการจัดสรรน้ำ หรือข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน และส่วนที่ 3 การประเมินและข้อเสนอแนะ จำนวน 7 ข้อ มุ่งเน้นการรวบรวมความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาและสะท้อนผลโดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลประเมินกลไกการจัดการน้ำในปัจจุบัน พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทาง วิธีการ หรือข้อบัญญัติที่ควรมีในร่างธรรมนูญจัดการน้ำชุมชน โดยผู้วิจัยมีแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ที่มีคำถามหลักเป็นแนวทาง แต่ยืดหยุ่นให้ผู้วิจัยสามารถถามเพิ่มเติมหรือขยายความตามบริบทของการสนทนาได้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนตามการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ กระบวนการ PAR จำนวน 1 วงรอบ ดำเนินการผ่านระยะวางแผน สัมภาษณ์และยกร่างธรรมนูญน้ำ ระยะปฏิบัติ ทดลองใช้ข้อบัญญัติ และพัฒนาแหล่งน้ำ ระยะสังเกต ติดตามพฤติกรรมพร้อมจดบันทึกภาคสนามสามมิติ และระยะสะท้อนคิด ถอดบทเรียนเพื่อทำธรรมนูญฉบับสมบูรณ์ เครื่องมือหลัก คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่ยืดหยุ่นต่อการขยายความตามบริบท ซึ่งผ่านขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือตามระเบียบวิธีวิจัยอย่างเป็นระบบ เพื่อให้พร้อมต่อการเก็บข้อมูลจริง ข้อมูลที่ได้

จะผ่านการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีสามเส้า ก่อนนำมาวิเคราะห์รหัสข้อมูลเชิงคุณภาพ และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญเพื่อทบทวนมติร่วมกับคณะทำงานต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในปีงบประมาณ 2569 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านกิจกรรมในระยะต่าง ๆ ดังนี้

การสัมภาษณ์เชิงลึกและการศึกษาบริบทเชิงพื้นที่ ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระยะวางแผน (PLAN) เพื่อนำข้อมูลไปยกร่างธรรมนูญจัดการน้ำชุมชน

การจัดบันทึกภาคสนามสามมิติ ทำอย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการวิจัย

การติดตามและประเมินผล การสังเกตการณ์พฤติกรรมการจัดสรรน้ำและประเมินผลกระทบซ้ำในระยะสังเกตการณ์

การจัดเวทีและประชุมกลุ่ม เก็บข้อมูลจากการถอดบทเรียนในเวทีประชาคมขนาดใหญ่ และการประชุมร่วมกับคณะทำงานในระยะสะท้อนคิด

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำเข้าสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปในระยะสะท้อนคิดด้วยวิธีการ ดังนี้

การวิเคราะห์รหัสข้อมูลเชิงคุณภาพ นำข้อมูลเชิงคุณภาพที่บันทึกไว้มาทำการลงรหัสเพื่อจัดกลุ่ม และหาความเชื่อมโยง

การถอดบทเรียนและทบทวนมติ นำผลลัพธ์มาทบทวนร่วมกับคณะทำงานและเวทีประชาคม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและพัฒนาไปสู่ข้อตกลงธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัยค้นพบกระบวนการจัดทำร่างธรรมนูญจัดการน้ำลุ่มน้ำแม่แคมตามภูมิสถาปัตยกรรมและนิเวศวัฒนธรรมร่วมกับการพัฒนาพุทธนวัตกรรมโมเดล ส.น.6 (SW6 Model) ที่บูรณาการหลักสารานีธรรม 6 ประการเพื่อจัดสรร แบ่งปัน และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำตั้งแต่ต้นน้ำจรดปลายน้ำอย่างเป็นธรรม ซึ่งความสำเร็จในการจัดทำข้อตกลงผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและลดความขัดแย้งเชิงสถาบัน มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Laeni (2024) และ Kaewnim (2025) ที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์บทบาท หน้าที่ เพื่อลดความขัดแย้งและการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนแสดงความต้องการร่วมกันผ่านเวทีประชาคม อีกทั้ง การขับเคลื่อนโมเดลเชิงพุทธนี้ยังไปในทิศทางเดียวกับงานของ Phrakhrusuwanthammapirom et al. (2022) และ Rattanarat et al. (2024) ที่ยืนยันว่า การนำหลักสารานีธรรม 6 มาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นสามารถสร้างความปรองดอง การยอมรับกฎเกณฑ์ร่วมกัน และการสังเคราะห์เกื้อกูลเพื่อความสงบสุขของหมู่คณะได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ผลการวิจัยปรากฏผลลัพธ์สำคัญ 2 ประการ ได้แก่

1. กระบวนการจัดทำร่างธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนเริ่มต้นด้วยการสำรวจบริบทเชิงพื้นที่ และสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แคมเพื่อสืบค้นปัญหาการจัดสรรทรัพยากร จากนั้น จึงขับเคลื่อนด้วยกระบวนการสร้างความสามัคคีตามหลักสารานีธรรม 6 โดยจัดเวทีประชาคมกลุ่มย่อยเพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกร ต้นน้ำและปลายน้ำ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกำหนดสิทธิหน้าที่อย่างเท่าเทียม บนพื้นฐานของการแบ่งปันผลประโยชน์และการยอมรับในกฎเกณฑ์ร่วมกัน ข้อมูลทั้งหมดจะถูกนำมาสังเคราะห์โดยคณะทำงาน เพื่อยกร่างข้อตกลงและกฎกติกาการใช้น้ำท้องถิ่นฉบับแรก ก่อนจะนำร่างข้อบัญญัติดังกล่าวกลับไปทดลองใช้จริงในเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อทดสอบการสร้างความเป็นธรรมและการมีส่วนร่วมตามวิถีวัฒนธรรม ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ การพัฒนาร่างธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนลุ่มน้ำแม่แคมจำแนกตามกฎข้อบังคับรายตำบล จำนวน 4 ชุด ได้แก่ ตำบลสวนเขื่อน ป่าแดง กาญจนนา และนาจักร ทั้งนี้ ร่างธรรมนูญจัดการน้ำของ

ลุ่มน้ำแม่แคมถูกออกแบบให้สอดคล้องกับภูมิโนเวศ โดยตำบลสวนเขื่อนมิกติกาเด่นเรื่องการปกป้องป่าต้นน้ำและพื้นที่ซับน้ำ ขณะที่ตำบลป่าแดงมุ่งเน้นข้อกำหนด การดูแลรักษาผืนน้ำและการจัดสรรน้ำตามรอบอย่างยุติธรรม ในส่วนของพื้นที่ตอนล่าง ตำบลกาญจนนาได้กำหนดโครงการใช้น้ำภาคการเกษตรช่วงฤดูแล้งอย่างชัดเจน เพื่อลดความขัดแย้ง ส่วนตำบลนาจักรมีข้อบัญญัติเฉพาะในการรับมือปัญหาน้ำหลากท่วมขัง และการควบคุมคุณภาพน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ กติกาที่แตกต่างและเฉพาะเจาะจงของทั้ง 4 ตำบลนี้ ได้ถูกนำมาบูรณาการร่วมกันเป็นธรรมนูญลุ่มน้ำแม่แคมฉบับรวม เพื่อประสานความร่วมมือในการกักเก็บ แบ่งปัน และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำตั้งแต่ต้นน้ำจรดปลายน้ำอย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งสะท้อนบริบทเฉพาะของพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยมีโครงสร้างเชิงพื้นที่ของลุ่มน้ำแม่แคมที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ พื้นที่ต้นน้ำ คือ ตำบลสวนเขื่อนและตำบลป่าแดง พื้นที่กลางน้ำ คือ ตำบลกาญจนนา และพื้นที่ปลายน้ำ คือ ตำบลนาจักร โดยแต่ละพื้นที่มีรูปแบบการเพาะปลูกและความต้องการใช้น้ำที่แตกต่างกันตลอดปี กล่าวคือ พื้นที่ต้นน้ำเน้นการปลูกไม้ผล เช่น ลำไย ลำไย ลำไย ลำไย และนาขั้นบันได โดยตำบลป่าแดงเป็นพื้นที่เดียวที่สามารถทำนาปรังได้เต็มรูปแบบ เนื่องจากมีน้ำจากอ่างชลประทานตลอดปี พื้นที่กลางน้ำมีการปลูกพืชหลากหลาย เช่น ข้าว ทุเรียน และข้าวโพด เพื่อกระจายความเสี่ยงในการใช้น้ำ ส่วนพื้นที่ปลายน้ำ โดยเฉพาะหมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 6 ของตำบลนาจักร เป็นพื้นที่ที่เปราะบางที่สุดเนื่องจากประสบปัญหาขาดแคลนน้ำจนไม่สามารถปลูกพืชได้ในฤดูแล้ง จึงต้องได้รับการช่วยเหลือเป็นพิเศษในด้านแหล่งน้ำสำรอง นอกจากนี้ ช่วงฤดูแล้งจัด คือ เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน เป็นช่วงวิกฤตของลุ่มน้ำที่ต้องอาศัยการแบ่งปันน้ำจากต้นน้ำสู่ปลายน้ำ เพื่อให้ไม่ผลที่ตำบลสวนเขื่อนอยู่รอด และเกษตรกรที่ตำบลนาจักรยังคงมีน้ำอุปโภคบริโภคเพียงพอ ตามปฏิทินการเพาะปลูกและลักษณะการใช้น้ำของ 4 ตำบลในลุ่มน้ำแม่แคม สอดคล้องกับ Laeni ศึกษาเรื่อง ภูมิสถาบันการจัดการน้ำของประเทศไทยการวิเคราะห์ภาพรวมเชิงระบบโครงสร้างเชิงสถาบันด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจไม่เข้าซ้อนหรือทับซ้อนหากวิเคราะห์ในมุม institutional review ด้วยเหตุที่หน่วยงานนั้นทำงานตามบทบาทเชิงหน้าที่เฉพาะเป็นหลักและมีระเบียบกฎเกณฑ์กำกับที่ค่อนข้างชัดเจน กรอบการวิเคราะห์ที่นำเสนอในงานวิจัยนี้อาจช่วยลดความซับซ้อนและเพิ่มความเข้าใจภาพรวมของหน่วยที่เกี่ยวข้อง (Laeni, 2024) และสอดคล้องกับ Kaewnim ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการน้ำท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมขององค์กรผู้ใช้น้ำรอบบึงบอระเพ็ดจังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักอุปทานิยธรรม ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการจัดการน้ำท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมขององค์กรผู้ใช้น้ำรอบบึงบอระเพ็ดจังหวัดนครสวรรค์ตามหลักอุปทานิยธรรม การจัดการประชุมขององค์กรผู้ใช้น้ำ หรือการจัดเวทีประชาคม สมาชิกองค์กร ผู้ใช้น้ำควรเพิ่มบทบาทของตนในการแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ภาครัฐได้ตระหนักถึงความต้องการขององค์กรผู้ใช้น้ำอย่างแท้จริง และพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ เมื่อมีการจัดประชุมหรือการขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสมาชิกองค์กรผู้ใช้น้ำควรเพิ่มการมีบทบาทของตนอยู่รับฟังข้อเสนอแนะ หรือแนวทางที่หน่วยงานภาครัฐจะมอบให้ รวมถึง ข้อเสนอใดที่ไม่ตอบสนองความต้องการของสมาชิก สมาชิกสามารถแสดงความคิดเห็นของตนเพื่อที่จะหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน (Kaewnim, 2025)

2. พุทธนวัตกรรม “โมเดล ส.น.6 (SW6 Model)” ซึ่งเป็นกรอบการจัดการน้ำชุมชนเชิงพุทธที่ได้จากการวิจัยพบว่า การขับเคลื่อนพุทธนวัตกรรม “โมเดล ส.น.6 (SW6 Model)” อันประกอบด้วย 6 มิติเชิงบูรณาการ ได้แก่ เมตตาการุณกรรมร่วมประสานงาน เมตตาจริยธรรมสื่อสารสร้างสรรค์ เมตตาโนกรรมตั้งจิตกัลยาณมิตร สาธารณโภคีจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม สีสัมมาญญาปฏิบัติตามกฎกติกาเสมอภาค และทิวาสัมมาญญาสร้างวิสัยทัศน์ร่วมผืนน้ำ แบบจำลองนี้ถือเป็นกลไกเชิงพุทธที่มีศักยภาพสูง สามารถนำไปขยายผลและประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียง โดยเฉพาะชุมชนวิถีพุทธที่มีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางทางสังคม โดย 1) เมตตาการุณกรรม การแสดงเมตตาทางกาย มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การบูรณาการในธรรมนูญจัดการน้ำ การร่วมแรงลงแขกขุดลอกคลอง ซ่อมแซมฝาย และทำความสะอาดแหล่งน้ำสาธารณะของสมาชิกทุกตำบลโดยไม่เลือกปฏิบัติ การสนับสนุนแรงงานและอุปกรณ์ให้แก่พื้นที่

ขาดแคลนน้ำ 2) เมตตาวจีกรรม การพูดด้วยความเมตตา วาจาที่สร้างความสามัคคี มีการสื่อสารระหว่างตำบล ด้วยวาจาสุภาพ ไม่ใส่ร้ายป้ายสีกันในเวทีประชุม การใช้ภาษาที่ไม่กล่าวโทษหน่วยงานหรือเกษตรกรคู่ขัดแย้ง และการเปิดเวทีรับฟังความเห็นอย่างอดทน 3) เมตตามโนกรรม การคิดดีต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่อคติ มีการปลูก จิตสำนึกร่วมว่าลุ่มน้ำแม่แคมเป็นของทุกคน ทุกตำบลเป็นพี่น้องกัน ไม่แก่งแย่งน้ำหรือกักเก็บน้ำเกินความจำเป็น การคิดถึงเพื่อนบ้านปลายน้ำที่อาจกำลังขาดแคลน 4) สาธารณโภคี การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม มีการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมตามปริมาณน้ำในอ่างและความจำเป็นของแต่ละพื้นที่ กำหนดโควตาน้ำอุปโภค บริโภคเป็นลำดับแรก น้ำเกษตรเป็นลำดับถัดมา โดยให้ปลายน้ำมีสิทธิรับน้ำในสัดส่วนที่เหมาะสม 5) สีสสามัญญตา การมีศีลเสมอกัน ปฏิบัติตามกฎหมายร่วมกัน มีการกำหนดกติกาการใช้น้ำที่ทุกตำบลและทุกกลุ่มผู้ใช้น้ำยึดถือเสมอกัน ไม่มีการอ้างสิทธิพิเศษหรืออภิสิทธิ์ การมีบทลงโทษที่ทุกคนต้องรับผิดชอบเท่าเทียม และ 6) ติฏฐิสามัญญตา การมีความเห็นลงรอยกัน มุมมองที่ตรงกัน มีการจัดเวทีปรับความคิดเห็นจนเกิดฉันทมติร่วมกัน ไม่ใช่เสียงข้างมาก บังคับเสียงข้างน้อย การยอมรับความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ) และการแสวงหาจุดร่วม เพื่อประโยชน์ของกลุ่มน้ำโดยรวม สอดคล้องกับ Phrakhrusuwanthammapi-mon (Somchai Charoenpha) et al. ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสมานฉันท์ในการบริหารองค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม 6 เพื่อการส่งเสริมความสมานฉันท์การบริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี แนวทาง ที่เหมาะสม คือ 1) แนวการบริหารแบบมีส่วนร่วมและยอมรับร่วมกัน แนวทางในการส่งเสริมมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจในท้องถิ่น จัดกิจกรรมเพื่อสร้างบรรยากาศความปรองดองส่งเสริมความสามัคคีสมานฉันท์ในพื้นที่ ผ่านกลไกระดับจังหวัด อำเภอ ท้องถิ่น ส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เพื่อเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ (Phrakhrusuwanthammapi-mon (Somchai Charoenpha) et al., 2022) และยังสอดคล้องกับ Rattana-rat et al. ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันความรุนแรง ในครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า จากการศึกษาวิจัยได้พบหลักธรรมที่สำคัญเพื่อให้ชุมชนได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งได้แก่ สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 ซึ่งผู้วิจัยได้นำหลักธรรมทั้ง 2 เรื่องดังกล่าว มาใช้ในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วม ของชุมชนในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริม การสังเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อยึดเหนี่ยวทางจิตใจและให้ชุมชนให้ตั้งอยู่ในความสามัคคี ซึ่งประกอบด้วย คุณธรรม 6 ประการได้แก่ 1) เมตตากายกรรม ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยา อากาสุภาพเคารพนับถือกัน 2) เมตตาวจีกรรม ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำ ตักเตือน ด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ 3) เมตตามโนกรรม ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในด้านดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4) สาธารณโภคี ได้สิ่งของใดมาก็แบ่งปัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมา แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน 5) สีสสามัญญตา มีความ ประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัยไม่ทำตนให้เป็นที่ยกย่องของหมู่คณะ และ 6) ติฏฐิสามัญญตา เห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น ล้นทุกข์ ขจัดปัญหา (Rattana-rat et al., 2024)

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง พุทธนวัตกรรม “โมเดล ส.น.6 (SW6 Model)” ธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนบูรณาการ หลักสาราณียธรรม 6 ลุ่มน้ำแม่แคม จังหวัดแพร่ สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้จากการวิจัย คือ โมเดล “ส.น.6 (SW6 Model)” เป็นกรอบแนวคิดเชิงพรรณนาในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยการบูรณาการหลักสาราณียธรรม 6 สู่โครงสร้างการดำเนินงาน 6 มิติ ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เริ่มต้นจากการผสมผสานพลังขับเคลื่อนผ่านการลงแรงร่วมใจด้วยความเกื้อกูล (เมตตากายกรรม) ควบคู่กับ การสถาปนาวัฒนธรรมการสื่อสารที่เน้นการสร้างสมานฉันท์และความไว้วางใจ (เมตตาวจีกรรม) บนพื้นฐานของ

การปลูกฝังจิตสำนึกกลุ่มน้ำร่วม ที่ตระหนักถึงความเชื่อมโยงเชิงนิเวศตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ (เมตตามโนกรรม) อีกทั้งยังขับเคลื่อนกลไกการจัดสรรและแบ่งปันทรัพยากรน้ำอย่างเท่าเทียม โปร่งใส และเป็นธรรม (สาธารณโภคี) โดยมีหลักประกันความมั่นคงเป็นระบบกฎกติกาชุมชนที่ทุกคนพึงยึดถือปฏิบัติอย่างเสมอภาคโดยปราศจากอภิสิทธิ์ใด ๆ (ศีลสามัญญตา) ก่อนจะหลอมรวมสู่วิถีการตัดสินใจร่วมกันผ่านกระบวนการแสวงหาฉันทามติที่เคารพความแตกต่างหลากหลายอย่างแท้จริง (ทิวฐิสามัญญตา) แสดงใน Figure 1 ดังนี้

Figure 1 SW6 Model

องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง พุทธนวัตกรรม “โมเดล ส.น.6 (SW6 Model)” ธรรมนูญจัดการน้ำชุมชน บูรณาการหลักสาราณียธรรม 6 กลุ่มน้ำแม่แคม จังหวัดแพร่ ประสบความสำเร็จในการบูรณาการศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเข้ากับพุทธธรรมประยุกต์ โดยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงประจักษ์ออกมาเป็นแบบจำลองการพัฒนาที่ยั่งยืน กระบวนการขับเคลื่อนโครงสร้างเชิงระบบทั้ง 6 มิติ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมีเอกภาพ โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานทางวิชาการและมิติด้านสังคมเชิงพรรณนา ดังนี้

มิติที่ 1 เมตตากายกรรม สะท้อนถึงการรวมตัวทางสังคม ผ่านการลงแรงและอุทิศกำลังกาย ร่วมกันบริหารจัดการน้ำอย่างเกื้อกูล

มิติที่ 2 เมตตาวจีกรรม คือ การสถาปนาวัฒนธรรมการสื่อสารที่เน้นสันติวิธีและการสร้างพื้นที่ปลอดภัยเพื่อสร้างสมานฉันท์และความไว้วางใจในชุมชน

มิติที่ 3 เมตตามโนกรรม มุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศร่วม ตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ

มิติที่ 4 สาธารณโภคี ปรากฏในรูปของกลไกการจัดสรรผลประโยชน์และแบ่งปันทรัพยากรน้ำอย่างทั่วถึง มีความโปร่งใส และเป็นธรรมตามหลักธรรมาภิบาล

มิติที่ 5 ศีลสามัญญตา เป็นการตรากฎกติกาและธรรมนูญชุมชนที่บังคับใช้กับสมาชิกทุกคนอย่างเสมอภาค เท่าเทียม และปราศจากอภิสิทธิ์ชน

มิติที่ 6 ทัศนวิสัยญาณูตา คือ กระบวนการสร้างความเห็นพ้องและการแสวงหาฉันทามติ ที่เคารพในความแตกต่างหลากหลายของบริบทบุคคล

ดังนั้น “โมเดล ส.น.6 (SW6 Model)” จึงมิใช่เพียงกรอบแนวคิดในนามธรรม แต่เป็นพุทธนวัตกรรมเชิงสังคมที่สามารถแปรเปลี่ยนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กลายเป็นเครื่องมือเชิงประจักษ์ เครื่องมือนี้ทำหน้าที่ขับเคลื่อนระบบยุติธรรมเชิงสิ่งแวดล้อม และยกระดับขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการตนเอง ได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่สมดุลทั้งในมิติทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และระบบนิเวศลุ่มน้ำอย่างแท้จริง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้สรุปได้ว่า ธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนบูรณาการหลักสารานุกรมธรรม 6 ลุ่มน้ำแม่แคม จังหวัดแพร่ ถือเป็นพุทธนวัตกรรมเชิงสังคมที่บรรลุเป้าหมายในการผสมผสานศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเข้ากับพุทธธรรมประยุกต์อย่างเป็นระบบ โดยสามารถขับเคลื่อนโครงสร้างเชิงระบบผ่านมิติทั้ง 6 ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างสมบูรณ์ เริ่มจากการผสมผสานพลังทางสังคมด้วยการขับเคลื่อนผ่านเมตตาทายกรรม ที่สมาชิกในชุมชนร่วมแรงร่วมใจบริหารจัดการน้ำอย่างเกื้อกูล ควบคู่ไปกับการสถาปนาวัฒนธรรมการสื่อสารเชิงบวกด้วยเมตตาวชิรกรรม อันเป็นการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางความคิดเพื่อก่อให้เกิดความสมานฉันท์และความไว้วางใจ ตลอดจนการปลูกฝัง เมตตามโนกรรม เพื่อสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศร่วมกันอย่างเป็นองค์รวมตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ ในส่วนของกลไกเชิงโครงสร้างและธรรมาภิบาลนั้น ระบบดังกล่าวได้ขับเคลื่อนผ่าน สาธารณโภคี ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดสรรผลประโยชน์และแบ่งปันทรัพยากรน้ำอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และโปร่งใส เสริมความมั่นคงด้วยการตรากฎกติกาผ่าน สีสามัญญตา เพื่อบังคับใช้ธรรมนูญชุมชนแก่สมาชิกทุกคนอย่างเสมอภาค ปราศจากอภิสิทธิ์ชน พร้อมทั้งใช้ ทัศนวิสัยญาณูตา ในการแสวงหาฉันทามติและสร้างความเห็นพ้อง โดยเคารพในความแตกต่างหลากหลายของบริบทบุคคลส่งผลให้เกิดแนวคิดเชิงประจักษ์ภายใต้ โมเดล ส.น.6 ซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนระบบยุติธรรมเชิงสิ่งแวดล้อมยกระดับขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการตนเอง และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับระบบนิเวศลุ่มน้ำอย่างแท้จริง อีกทั้งข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายระดับท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลสวนเขื่อน ป่าแดง กาญจนา และนาจักร ควรเร่งบรรจุวาระและจัดประชุมสภา อบต. เพื่อพิจารณารับทราบ และให้การรับรองร่างธรรมนูญจัดการน้ำชุมชนที่ได้จากงานวิจัยขึ้นนี้อย่างเป็นทางการ พร้อมทั้งดำเนินการตราเป็นข้อบังคับท้องถิ่นหรือเทศบัญญัติของ อบต. แต่ละแห่ง เพื่อสร้างฐานอำนาจทางกฎหมายที่รองรับการบังคับใช้ กลไกธรรมนูญจัดการน้ำร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และมีผลผูกพันในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง 2) ข้อเสนอแนะด้านการจัดสรรงบประมาณและการสนับสนุนเชิงพื้นที่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แคม ควรนำกรอบข้อตกลงในธรรมนูญมาเป็นฐานในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดสรรงบประมาณประจำปีเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มผู้ใช้น้ำ เช่น โครงการขุดลอกคูคลอง การซ่อมแซมบำรุงรักษาฝาย รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรสำหรับจัดเวทีสาธารณะประจำปี เพื่อเปิดพื้นที่ให้ประชาชนร่วมกันตรวจสอบ ติดตาม พฤติกรรมการใช้น้ำ และทบทวนกติกาให้สอดคล้องกับสถานการณ์น้ำที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละปี 3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อการขยายผลองค์ความรู้สำหรับการศึกษาในระยะต่อไป ควรมีการวิจัยเชิงติดตามผล เพื่อประเมินความสำเร็จและความท้าทายหลังจากที่ อบต. ทั้ง 4 แห่ง นำร่างธรรมนูญไปตราเป็นข้อบังคับท้องถิ่นแล้ว รวมถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อขยายผลการประยุกต์ใช้ โมเดล ส.น.6 (SW6 Model) ไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติประเภทอื่น หรือทดลองนำแบบจำลองเชิงพุทธนี้ไปปรับใช้ในบริบทของลุ่มน้ำอื่น ๆ ที่มีคุณลักษณะทางภูมิสถานและวัฒนธรรมชุมชนที่ใกล้เคียงกัน เพื่อทดสอบความคงทนและสร้างมาตรฐานใหม่ในการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม และ 4) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปเพื่อต่อยอดและขยายผล

องค์ความรู้ การศึกษาในระยะต่อไป ควรยกระดับสู่การวิจัยเชิงทดลองและปฏิบัติการเพื่อทดสอบประสิทธิผลของโมเดล ส.น.6 (SW6 Model) ในการนำไปปรับใช้จริงกับพื้นที่ลุ่มน้ำอื่น ๆ ที่มีบริบททางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป เพื่อพิสูจน์ความยืดหยุ่นและการยอมรับกฎเกณฑ์ในวงกว้าง ควบคู่ไปกับการวิจัยเชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและข้อจำกัดในกระบวนการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลจัดการน้ำชุมชน นับตั้งแต่ขั้นตอนการตราเป็นข้อบังคับท้องถิ่นของ อบต. ทั้ง 4 แห่ง ไปจนถึงกลไกการบังคับใช้จริงในระยะยาว ซึ่งจะช่วยให้ได้ตัวแบบการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงพุทธที่มีความคงทน แม่นยำ และสามารถนำไปใช้เป็นมาตรฐานสากลสำหรับชุมชนวิถีพุทธทั่วประเทศได้อย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง ธรรมาภิบาลจัดการน้ำชุมชน : กระบวนการบริหารจัดการน้ำบูรณาการเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนลุ่มน้ำแม่แคม อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม งบประมาณสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2569 จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

References

- Cheevapattananuwong, P. & Khamnu, N. (2023). Plan on Water Management in 20Years: The Machinery of Thai State Power and Participation. *Journal of Humanities & Social Sciences (JHUSOC)*, 21(2), 193-215.
- Chirakitnimit, N. (2024). Water Problems in The Area of Ban Huai Salop, Huai Pha Subdistrict, Mueang District, Mae Hong Son Province. *Journal of Social Science and Cultural*, 8(2), 336-347.
- Dangrat, J., Wangukkarangkul, A. & Jaturat, W. (2025). The Development of Water User Organizations Participation in Water Management in the Western Southern River Basin. *School of Administrative Studies Academic Journal*, 8(4), 225-242.
- Dulyapach, K. (2025). Upgrading Community Products to be a "SMART Local" Business Organization. *Thaksin Law Journal*, 13(1), 17-28.
- Kaewnim, P. (2025). Participatory Local Water Management by Water User Organizations around Bung Boraphet, Nakhon Sawan Province, Based on the Principles of Aparihaniya Dhamma. *Journal of Public Administration and Interdisciplinary Studies for Society*, 1(1), e1840. <https://doi.org/10.14456/jpais.2025.1>.
- Laeni, N. (2024). The Institutional Landscape Analysis of Thailand's Water Management System: A Systematic View on Water-Related Agencies. *Journal of Political Science Review*, 10(1), 117-168.
- Nuanmanee, R., Taweeikul, K. & Borisutdhi, Y. (2024). Productivity of Agricultural Water Use in the Dry Season of Huai Kut Daeng Reservoir Use Association Member, Chaturaphakphiman District, Roi-Et Province. *Rajabhat Agriculture Journal*, 23(1), 57-64.
- Office of the National Water Resources. (2000). The 20-Year Water Resources Management Strategy. Bangkok, Thailand: Office of the National Water Resources.

- Phrakhrusuwanthammapimon (Somchai Charoenpha), Phueakbuakao, S. & Seepradit, P. (2022). Application to the principle of the administration of local administrative organizations in muang district suphanburi province. *Mahachula Academic Journal*, 9(3), 222-236.
- Phramaha Suphachai Piyadhammajayo (Tivapee), Ruansangsanka, R. & Boonpoo, S. (2024). Educational Management based on the Principles of *Sāraṇīyadhamma* in Sunday Dhamma School. *Dhammadhara Journal of Buddhist Ideology for Development*, 2(5), 40-55.
- Rattanarat, N., Phramaha Somboon Vud̐dhikaro & Kraichakr, O. (2024). Buddhist Perspective on Prevention of Domestic Violence by The Community Participation. *Mahachula Academic Journal*, 11(2), 435-450.
- Rattanayotasakul, J. & Sukmaitree, J. (2025). Management of Local Water Resources in Thailand. *Modern Academic Development and Promotion Journal*, 3(2), 17-31.
- Thipchai, K. & Onnamkham, W. (2024). Issuing an order for Subdistrict Administrative Organization Mayorto be removal from their positions in accordance with the District Assembly and District Administrative Organization Act B.E. 2537: In case study of the supreme count of Administrative Cour. *Journal of Local Governance and Innovation*, 8(3), 379-398.
- Wongrat, C. (1998). *Techniques for using statistics for research*. Bangkok, Thailand: Thepneramit Printing.